

Канцедал Н. А.,
к. е. н., доцент, доцент кафедри
бухгалтерського обліку та економічного контролю,
Полтавська державна аграрна академія

ІНСТИТУЦІЙНА МОДЕЛЬ ЗБАГАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Об'єкт і предмет – фундаментальні категорії будь-якої науки. У філософському розумінні вони співвідносяться як загальне і часткове, оскільки об'єкт є певною системою, на яку спрямована пізнавальна діяльність, а предмет – складовою об'єкта, тобто його елементом, ознакою, одиницею чи властивістю.

Разом з тим, Руденко О. В. відмічає: «В філософській літературі існують погляди, що між об'єктом та предметом пізнання немає різниці, або, що на емпіричному рівні наукового пізнання немає потреби розрізняти об'єкт та предмет» [4, с. 80]. У зв'язку з цим пошук раціонального співвідношення категорій «об'єкт» і «предмет» на сьогодні залишається однією з ключових теоретико-пізнавальних проблем і є актуальним не лише для бухгалтерського обліку як науки, а й для суміжних до нього економічних, соціальних та правничих наук.

Питання щодо уточнення об'єкта і предмета конкретної науки завжди слід розглядати у її методологічній площині.

Методологічна потреба у розмежуванні об'єкта і предмета науки виникла у ХІХ ст. на етапі некласичної наукової раціональності [3, с. 249]. Концептуальною основою такого розмежування стала відмова від ставлення до однієї з наукових теорій як єдино істинної, а провідна ідея такого ставлення ґрунтувалася на припущенні істинності декількох відмінних між собою конкретних описів однієї й тієї ж реальності.

Ґрунтовний аналіз наукових досліджень М. С. Кельмана а також вчених, наукові праці яких цитує згаданий автор, дає підставу для абсолютної згоди із твердженням, що «об'єкт, його окремі сторони і властивості не входять у систему науки. У процесі пізнання формується предмет науки, котрий постає у вигляді ідеалізованого об'єкта науки, його теоретичної моделі» [3, с. 249].

Тобто, об'єктом науки є її зовнішня реальність, що потребує відповідного теоретичного опису у заданій (фрагментарній) предметній площині.

В розвиток даної теми та у відповідності до мети дослідження перед нами постають питання:

1. Яку зовнішню реальність слід вважати об'єктом науки «Бухгалтерський облік»?
2. Які параметри характеризують предмет бухгалтерського обліку?

У фундаментальній літературі та наукових дослідженнях з обліку поняття «предметбухгалтерського обліку» частіше за все ґрунтується на розумінні процесу розширеного відтворення, внаслідок чого можна сформулювати найбільш лаконічне його визначення: предметом бухгалтерського обліку є господарська діяльність економічного суб'єкта [2, с. 123]. Виходячи з цього, побудуємо наступний логічний ряд:

1) предметом бухгалтерського обліку є господарська діяльність підприємства;

2) господарська діяльність складається з окремих господарських операцій;

3) господарські операції – це дія, що викликає зміну відповідного об'єкта обліку і стосується господарських засобів, джерел їх утворення, господарських процесів чи результатів діяльності.

Беручи за основу філософський підхід до співвідношення об'єкта і предмета науки, зобразимо таке співвідношення схематично з урахуванням методологічних особливостей бухгалтерського обліку як науки (рис. 1).

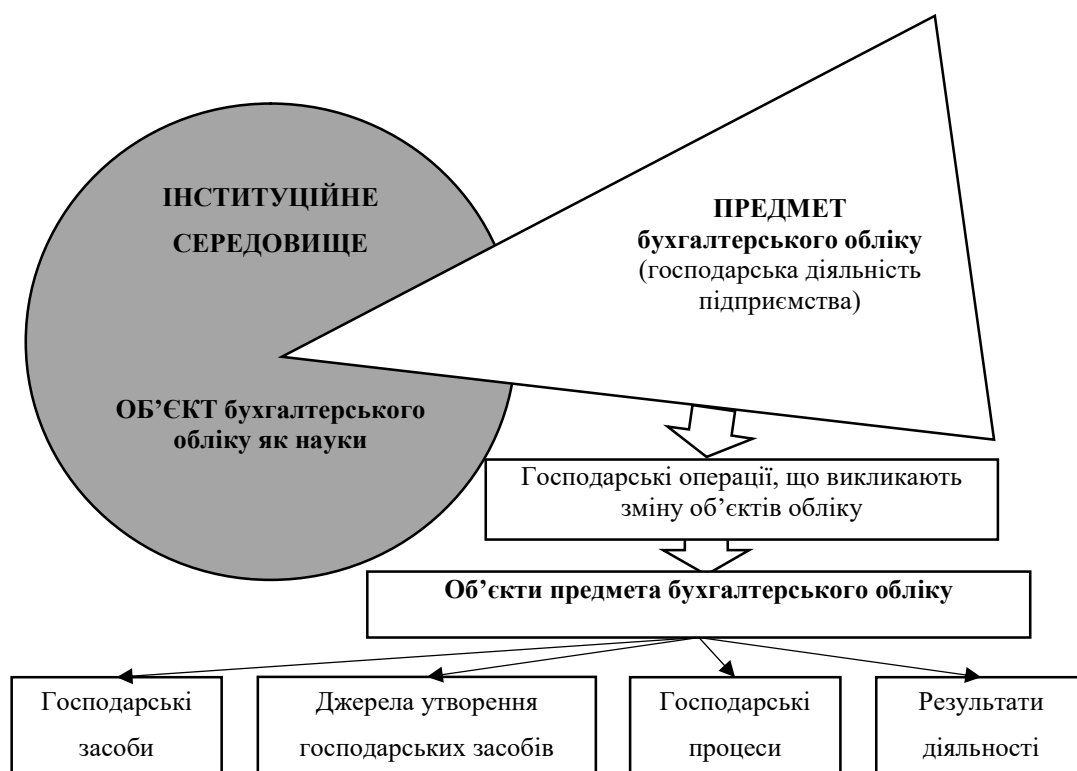

Рис. 1. Гносеологічна конструкція співвідношення предмета і об'єкта бухгалтерського обліку (розроблено автором)

Як видно з рис. 1, зміст предмета бухгалтерського обліку конкретизується його об'єктами, а саме – об'єктами бухгалтерського спостереження, що підлягають реєстрації та відображенню в системі господарюючого суб'єкта.

У цьому контексті рис. 1 ілюструє формально-логічне протиріччя, яке прийнято називати парадоксом: предмет бухгалтерського обліку є частиною об'єкта бухгалтерського обліку, а об'єкти бухгалтерського обліку є частиною предмета бухгалтерського обліку.

Парадокс виникає внаслідок того, що обидва ці судження є абсолютно доказовими, але водночас протирічать одне одному, оскільки характеризуються ознаками безкінечної тавтологічної фрази.

Таке руйнування класичного філософського стереотипу пояснюється тим, що поняття «об'єкт бухгалтерського обліку» є невід'ємною складовою методології бухгалтерського обліку, яка не може відмовитися від категорії «об'єкт» шляхом її заміни на іншу дефініцію.

Таким чином, слід відрізнити поняття об'єкта бухгалтерського обліку як науки та об'єкта бухгалтерського обліку як складової предмета.

З точки зору методології об'єкти бухгалтерського обліку є невід'ємною складовою його предмета, оскільки їх відображення в інформаційній системі дає можливість отримувати вартісні, кількісні та якісні показники господарської діяльності відповідного суб'єкта.

Ключовим моментом до пошуку відповіді на питання 1 (яку зовнішню реальність слід вважати об'єктом науки «Бухгалтерський облік»?) є економіко-правова сутність поняття «господарська діяльність», закріплена у ст. 3 Господарського Кодексу України як «діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність» [1]. У свою чергу, господарська діяльність поділяється на комерційну (підприємництво) та некомерційну, а сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, внутрішньогосподарські та організаційно-господарські відносини.

Таким чином, зовнішня реальність бухгалтерського обліку як науки являє собою сукупність господарських відносин суб'єктів у глобальному економічному просторі, а також включає інші суспільні процеси – соціальні, політичні, екологічні та інші.

Підсумовуючи вищесказане, зроблено такі висновки:

1. Об'єктом бухгалтерського обліку як науки слід вважати його зовнішню реальність, яка не входить у систему науки «Бухгалтерський облік», а лише формує запит на неї.

2. Об'єктом бухгалтерського обліку як науки слід вважати інституційне середовище господарюючих суб'єктів, а сам бухгалтерський облік – окремим інститутом цього середовища.

3. Поняття об'єкта науки не є сталим. Воно постійно збагачується за рахунок розвитку нових знань та під впливом факторів, що зумовлюють модифікацію відповідного інституційного середовища. В бухгалтерському обліку це може спричинити методологічні зміни, пов'язані з появою принципово нових об'єктів, що потребують обліку або виникненням нових підходів до облікової реєстрації вже існуючих об'єктів.

4. Предметом бухгалтерського обліку є господарська діяльність підприємства, що складається із господарських операцій.

5. Об'єктами предмета бухгалтерського обліку є господарські засоби, джерела їх утворення, господарські процесита результати діяльності конкретного суб'єкта, що потребують використання відповідного методологічного інструментарію з метою формування інформації для внутрішніх і зовнішніх користувачів.

6. Інституційна модель збагачення предмета бухгалтерського обліку є динамічною величиною, а її всебічне дослідження дозволяє виявляти методологічні проблеми бухгалтерського обліку, що вимагають нових науково обґрунтованих рішень.

Література

1. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 28.04.2020).

2. Канцедал Н. А. Термінологічні аспекти ідентифікації предмета і об'єкта бухгалтерського обліку. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (ХНТУСГ). Економічні науки. Харків. 2009. № 83. С. 121-126. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1784> (дата звернення: 28.04.2020).

3. Кельман М. С. Методологічна розвідка змісту об'єкта і предмета юридичної науки. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць. 2015. № 824. С. 248-252. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/31424> (дата звернення: 28.04.2020).

4. Руденко О. В. До проблеми співвідношення об'єкта та предмета наукового пізнання. Дні науки філософського ф-ту-2005: матеріали доповідей та виступів міжнародної наукової конференції. Частина 2. К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. С. 80-81.